

RUSYA'NIN DEMİR VE ÇELİK SEKTÖRÜNDEKİ İHRACAT REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYDIN¹
Dr. Güçgeldi BASHIMOV²

ÖZET

Demir ve çelik sektörü Rusya sanayisinin önemli bir kolunu oluşturmaktadır. Son 20 yıllık dönemde demir ve çelik ürünleri ihracatı 2 kattan fazla bir artış göstermiştir. Demir ve çelik ürünleri ihracatından sağlanan gelir 2019 yılında 18 milyar dolara ulaşmıştır (bu rakam 2001 yılında 5,5 milyar dolar idi). Günümüzde Rusya demir ve çelik ürünleri ihracatçısı ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın ana amacı 2001-2019 dönemi için Rusya'nın demir ve çelik ihracatında rekabet gücünü belirlemektir. Araştırmada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nden derlenmiştir. Araştırmada Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre Rusya demir ve çelik ihracatında rekabet gücüne sahiptir. Rusya'nın demir ve çelik ticaretindeki uluslararası rekabet gücünün artırılması için üretimde kalite ve teknolojiye önem verilmelidir.

Anahtar kelimeler: Dış Ticaret, Rekabet Gücü, Demir ve Çelik Endüstrisi, Rusya

ASSESSING EXPORT COMPETITIVENESS OF RUSSIA IN IRON AND STEEL SECTOR

ABSTRACT

The iron and steel industry is the most important part of industry in Russia. In the last 20 years the export of iron and steel products has grown more than 2 times. The total volume of revenues of the iron and steel industry in Russia reached a value of 18 billion USD in 2019 (in 2001 it was 5.5 billion USD). Today, Russia is one of the world's most important iron and steel exporters. The main objective of this study is to determine the competitiveness of Russia's iron and steel industry during the period 2001-2019. Data has been taken from International Trade Centre. In this study we used Revealed Comparative Advantage index and Revealed Symmetric Comparative Advantage indexes. According to research Russia has the competitiveness in the iron and steel industry. To improve the international competitiveness of Russia in iron and steel trade should pay attention to the quality and technology in iron and steel production.

Keywords: Foreign Trade, Competitiveness, Iron and Steel Industry, Russia

¹ Akdeniz Üniversitesi, Finike Meslek Yüksekokulu, ORCID: 0000-0003-1261-9532, ahmetaydin-07@hotmail.com

² İşletme Bilim Uzmanı, ORCID: 0000-0003-3944-5499, guyc55@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received:06/06/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 27/07/2021

GİRİŞ

1990'lı yıllardan itibaren etkisini hissettiren küreselleşme ile birlikte dünya ekonomisi kapsamlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Küreselleşme ile birlikte mal ve sermaye hareketlerinin serbest dolaşımı hız kazanmış, pazar ölçeği ve dış ticaret hacmi genişlemiştir. Bu süreçte rekabet koşulları da uluslararası boyuta ulaşmıştır. Günümüz dünyasında tüm ülkeler küresel pazardan pay alabilmek ve/veya konumunu güçlendirebilmek için birbirleriyle yoğun bir rekabet içerisindedirler. Değişen ekonomik ve piyasa şartları ülkeleri rekabet üstünlüğünün elde edilmesi ve sürdürülmesi için daha çok çalışmaya yöneltmektedir. Son dönemlerde gerek politika yapıcılar ve gerekse akademi dünyası rekabet olgusu ile ilgili çalışmalara giderek daha fazla ilgi göstermiştir. Dolayısıyla rekabet gücü araştırmaları da ülke ekonomileri açısından son derece önem taşımaktadır (Lall, 2001; Masteikiene ve Šliburyte, 2010).

Dünya piyasalarında yer almak ve bu pazarlarda sürdürülebilir bir rekabet üstünlüğü sağlamak Rusya açısından da oldukça önem arz etmektedir. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Rusya dünya ekonomisi ile bütünleşmeye başlamıştır. Ancak, bu süreçte ülkede bir takım yapısal, sosyal ve ekonomik sıkıntılar baş göstermiştir. Bununla birlikte, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ekonomide liberalleşme yönünde önemli adımlar atılmış, dış ticaret kademeli olarak serbestleştirilmiş ve ihracata odaklanılmıştır. Rusya sahip olduğu doğal kaynakları sayesinde son yıllarda ihracatta büyük atılımlar gerçekleştirmiştir. Günümüzde tüm ülkeler gibi Rusya'da küresel piyasada rekabet edebilirlik gücünü yükseltmeyi amaçlamakta ve bu yönde çeşitli program ve tedbirler hayata geçirilmektedir.

Bu çalışmada Rusya'nın demir ve çelik sektöründeki rekabet üstünlüğü belirlenmeye çalışılmıştır. Sektör pek çok endüstriyel alana girdi temin etmekte ve ihracat potansiyeli ile ülkeye önemli miktarda döviz girdisi sağlamaktadır. Bu yönüyle demir ve çelik sektörü Rusya ekonomisinin gelişmesinde önemli rol üstlenmektedir. Çalışmada öncelikle dünyada ve Rusya'da demir ve çelik sektörünün ticaret yapısı incelenmiştir. Daha sonra literatürde genel kabul görmüş çeşitli indeksler yardımı ile Rusya'nın demir ve çelik sektöründeki ihracat rekabet gücü analiz edilmiştir. Çalışmada 2001-2019 dönemi ele alınmış ve hesaplamada kullanılan veriler Uluslararası Ticaret Merkezi'nin veri tabanından temin edilmiştir. Literatürde Rusya'nın küresel rekabet gücünü inceleyen çalışmalar bulunmakla birlikte demir ve çelik sektörünün rekabet gücünü belirlemeye yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Söz konusu çalışmalarda Bu yönüyle çalışmanın literatürdeki bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu çalışmanın ilerleyen dönemlerde Rusya'nın demir ve çelik ürünleri dış ticareti ve rekabet gücünü artırmaya yönelik oluşturulacak politikalara ışık tutması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür incelendiğinde ülkelerin sektörel düzeyde rekabet gücünü ölçmeye yönelik pek çok çalışmaya rastlanılmaktadır. Ancak söz konusu çalışmalarda ülkelerin sektörel rekabet gücünü ölçmeye yönelik çeşitli yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda ortak bir ölçü henüz ortaya konamamıştır. Bununla birlikte, literatürde genel kabul görmüş yöntemlerden biri Bela Balassa tarafından geliştirilmiş olan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksidir. Aşağıda konu ile ilgili daha önce yapılmış bazı çalışmalardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir;

Garanina (2008). Rusya'nın imalat sektörünün rekabet gücü AB ülkeleri, BDT ülkeleri ve Çin ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde Bela Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (AKÜ) indeksi ile birlikte Grubel-Lloyd indeksinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda Rusya'nın demir ve çelik, organik ve inorganik kimyasal ürünler, kömür ve orman ürünleri ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.

Razumnova ve Prusova (2009). 1998-2006 dönemi için Rusya'nın dünya pazarındaki ve BRIC pazarındaki ihracat rekabet gücü analiz edilmiştir. Çalışmada Vollrath tarafından geliştirilen indeksten yararlanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Buna göre Rusya daha çok hammadde yoğun ürünlerin ihracatında rekabet gücüne sahiptir. Ayrıca ilk yıllarda Rusya BRIC pazarında yüksek teknolojlü ürünlerin ihracatında rekabet gücüne sahipken, son yıllarda ise bu üstünlüğünü kaybettiği sonucuna varmışlardır.

Savin ve Winker (2009). Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütüne giriş sürecinde sektörel ihracat rekabet gücü analiz edilmiştir. Lafay indeksi kullanılarak yapılan çalışmanın sonucunda Rusya'nın daha çok mineral yakıtlar, demir ve çelik, ormana dayalı ürünlerin ihracatında yüksek rekabet gücüne sahip olduğu belirlenmiştir.

Ishchukova ve Smutka (2013). 1998-2010 yıllarına ait dış ticaret verileri kullanılarak Rusya'nın tarımsal gıda ürünlerinde rekabet gücüne sahip olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada AKÜ, ASKÜ ve Ticaret Dengesi indeksi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Rusya'nın daha çok hububat, bitkisel yağ ve bazı süt ürünleri ihracatında rekabet gücüne sahip olduğu saptanmıştır.

Bashimov (2015). 2001-2015 dönemi için Rusya'nın orman ürünleri sanayisinin ihracat rekabet gücü analiz edilmiştir. Çalışmada dış ticaret verilerinin analizinde Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Net Ticaret indeksi kullanılmıştır. Sonuç olarak Rusya'nın orman ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

Pervej ve Anjum (2017). Son 10 yıllık dönem için Hindistan'ın demir ve çelik sektöründeki ihracat rekabet gücü incelenmiştir. Verilerin analizi aşamasında Balassa'nın AKÜ indeksi kullanılmıştır. Sonuç olarak ele alınan dönemde Hindistan'ın demir ve çelik ihracatında rekabet üstünlüğüne sahip olduğu belirlenmiş, ancak hesaplanan AKÜ indeks değerinin zamanla gerilediği tespit edilmiştir. Bu durum ülkenin ele alınan sektörde rekabet gücünün giderek zayıfladığına işaret etmektedir.

Çeştepe ve Tunçel (2018). Çalışmada SITC Rev. 3 sınıflandırması dikkate alınarak Türkiye'nin demir ve çelik sektöründeki rekabet gücü değerlendirilmiştir. Rekabet gücünün ölçümünde literatürde sıkça kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksinden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'nin genel olarak katma değeri düşük olan inşaat ve demiryolu yapımında kullanılan uzun mamul grubunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini makro düzeydeki ikincil veriler oluşturmaktadır. Çalışmada 2001-2019 dönemine ait Uluslararası Ticaret Merkezi'nin veri tabanından sağlanan demir ve çelik sektörünü temsil eden Armonize Sistemin (HS) 2 haneli 72 kodlu ürün grubuna ait veriler analiz edilmiştir. Bununla birlikte, rekabetçilik ile ilgili yayınlanmış yerli ve yabancı inceleme, derleme, araştırmalardan yararlanılmıştır.

Rusya'nın demir ve çelik sektöründeki rekabet gücünün ölçümünde iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan ilki Bela Balassa tarafından geliştirilen Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksidir. AKÜ indeksi, bir malın veya sektörün ülkenin toplam ihracatındaki payı ile söz konusu malın veya sektörün dünyanın toplam ihracatındaki payı arasındaki orandır. AKÜ indeksi ülkelerin rekabet gücünü ölçme konusunda pek çok bilimsel çalışmada yaygın olarak kullanılmaktadır (Laursen, 1998: 1; Razumnova ve Prusova, 2009: 1). AKÜ indeksi, karşılaştırmalı üstünlüğün altında yatan kaynakları belirlemekten ziyade, bir ülkenin 'açıklanmış' karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olup olmadığını tespit etmeye çalışmaktadır (Ishchukova ve Smutka, 2013: 16). AKÜ indeksi basitliği ve kolay uygulanabilmesi nedeniyle tercih edilmektedir (Kolosok ve Trusova, 2015: 62). AKÜ indeksi aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir:

$$AKÜ_{ij} = (X_{ij}/X_{it}) / (X_{wj}/X_{wt}) \quad (1)$$

Eşitlik 1'de AKÜ_{ij} 'i' ülkesinin 'j' sektörü için açıklanmış karşılaştırmalı üstünlüğünü, X_{ij}'i' ülkesinin 'j' ürün veya sektörünün ihracatını, X_{it} 'i' ülkesinin toplam ihracatını, X_{wj} 'j' ürün veya sektörü dünya ihracatını ve X_{wt} dünya toplam ihracatını ifade etmektedir. AKÜ indeksi 0 ile +∞ arasında değerler almaktadır. AKÜ>1 ise ülkenin ilgili ürün veya sektörde rekabet avantajına ve dolayısıyla yüksek rekabet gücüne sahip olduğu söylenir. Buna karşın indeks değeri birden az ise ülkenin ilgili ürün veya sektörde karşılaştırmalı dezavantaja ve dolayısıyla düşük rekabet gücüne sahip olduğu söylenir (Razumnova ve Prusova, 2009: 1; Shahzad, 2015: 160).

Çalışmada kullanılan ikinci ölçüt Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler (ASKÜ) indeksidir. AKÜ indeksinin bazı sorunlar (asimetrik değer, logaritmik dönüşüm vb.) içermesinden dolayı ASKÜ indeksi geliştirilmiştir. ASKÜ indeksi eşitlik 2'deki gibi formüle edilmektedir:

$$ASKÜ_{ij} = \frac{AKÜ_{ij} - 1}{AKÜ_{ij} + 1} \quad (2)$$

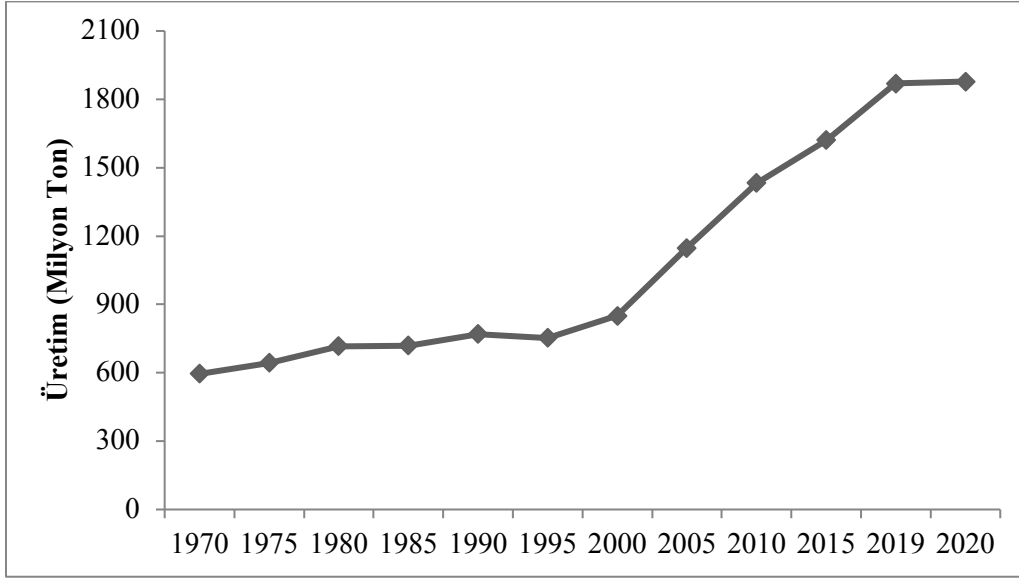
ASKÜ indeksi -1 ile +1 arasında bir değer almaktadır. Eğer indeks değeri pozitif ise ülke o üründe karşılaştırmalı üstünlüğe (rekabet gücüne) sahiptir. Eğer indeks değeri negatif ise ülke o ürünün ticaretinde karşılaştırmalı dezavantaja (rekabet dezavantajına) sahiptir (Laursen, 1998: 2; Jagdambe, 2016: 9).

3. DÜNYADA DEMİR VE ÇELİK TİCARETİ

Demir ve çelik sektörü başta inşaat, otomotiv, beyaz eşya, savunma sanayi olmak üzere pek çok sektöre girdi sağlayan sektördür. Bu yönüyle ileri bağlantısı yüksek bir sektördür. Dolayısıyla demir ve çelik sektöründeki gelişmeler ve dalgalanmalar sözü edilen diğer sektörleri de etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında demir ve çelik sektörünün ülkeler açısından önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Çeştepe ve Tunçel, 2018: 117).

Son 50 yılda dünya demir ve çelik üretiminde önemli gelişmeler görülmüştür. 1970'li yıllarda 595 milyon ton olan üretim 2020 yılında 1.878 milyon tona ulaşmıştır. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren dünya genelinde konut, otomobil ve beyaz eşya ürünlerine olan talebin hızla artış göstermesi sonucu dünya demir ve çelik üretimi de önemli ölçüde artmıştır (Anonim, 2020). Dünya demir ve çelik üretiminin yıllara göre gelişim seyri Şekil 1'de verilmiştir. Şekil 1'den de görüleceği üzere 1970-2000 döneminde demir ve çelik üretimi nispeten yavaş artış gösterirken, 2000 yılından sonra hızlı bir artış trendi sergilediği görülmektedir. Nitekim 1970-2000 döneminde dünya demir ve çelik üretimi yılda ortalama %1,2 oranında büyürken, 2000-2020 döneminde dünya demir ve çelik üretimi yılda ortalama %3 oranında bir büyüme kaydetmiştir.

2020 yılında dünya demir ve çelik üretimi bir önceki yıla göre %0,2 oranında artış göstermiştir. 2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını tüm sektörler gibi demir ve çelik sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Koronavirüs salgını 2020 yılı genelinde küresel talebi olumsuz etkilemiş ve bundan dolayı başta Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, ABD, Rusya olmak üzere pek çok üretici ülkeler demir ve çelik üretimlerini kısmak zorunda kalmıştır. 2020 yılının son aylarında otomotiv, konut ve beyaz eşya sektörlerinin talebindeki canlanma ile birlikte dünya demir ve çelik üretiminde az da olsa artış yaşanmıştır. Demir ve çelik sektörü başta otomotiv, inşaat ve makine sektöründe etkin olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle önümüzdeki dönemde bu sektörlerde yaşanacak olumlu gelişmeler demir ve çelik sektörünü de etkileyecektir (Özden ve ark., 2020: 8).

Şekil 1: Dünya demir ve çelik üretimindeki gelişmeler (www.worldsteel.org)

Demir ve çelik sektörü üretim, istihdam ve ihracat bakımından ekonomiye sağladığı katkısından dolayı ülkelerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla başta ABD, AB, Japonya ve Güney Kore gibi sanayileşmiş ülkeler demir ve çelik sektörüne büyük önem vermektedirler. Dünya demir ve çelik üretiminde Çin, Hindistan, Japonya, ABD ve Rusya öne çıkmaktadır. Bu beş ülkenin üretimi toplam dünya üretiminin yaklaşık 3/4'ünü kapsamaktadır. 2020 yılında 1 milyar 65 milyon ton üretim ile Çin dünyanın en fazla demir ve çelik üretimi yapan ülkesi olmuştur. Çin'i 100,3 milyon tonla Hindistan, 83,2 milyon tonla Japonya, 72,7 milyon tonla ABD ve 71,6 milyon tonla Rusya takip etmektedir (Tablo 1). Son yıllarda en yüksek üretim artışı Çin'de görülmüştür. Çin'in demir ve çelik üretimi 2019 yılında %8,29 artarken, 2020 yılında %6,8 oranında artış göstermiştir. 2020 yılında Çin'in dünya demir ve çelik üretimindeki payı %56,7 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında demir ve çelik üretimi Güneydoğu Asya, Kuzey Afrika ve Türkiye, İran gibi bazı Ortadoğu ülkelerinde artarken, diğer bölge ülkelerinde ise önemli düzeyde gerilemiştir.

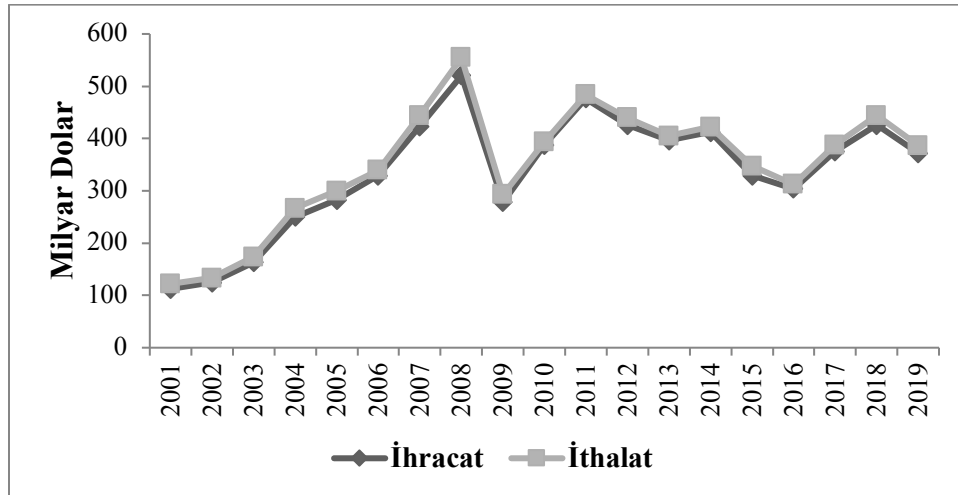
Tablo 1: Dünya demir ve çelik üretiminde öne çıkan ülkeler

Ülke	Üretim (Milyon Ton)				Değişim (%)		
	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Çin	870,9	920,0	996,3	1.064,8	5,64	8,29	6,87
Hindistan	101,5	109,3	111,2	100,3	7,68	1,74	-9,80
Japonya	104,7	104,3	99,3	83,2	-0,38	-4,79	-16,21
ABD	81,6	86,6	87,8	72,7	6,13	1,39	-17,19
Rusya	71,0	72,1	71,9	71,6	1,55	-0,28	-0,41
G. Kore	71,5	72,5	71,4	67,1	1,40	-1,52	-6,02
Türkiye	37,5	37,3	33,7	35,8	-0,53	-9,65	6,23
Almanya	43,3	42,4	39,7	35,7	-2,08	-6,37	-10,07
Dünya	1.729,8	1.813,6	1.874	1.878	4,84	3,04	0,21

Kaynak: Dünya Çelik Birliği verileri (www.worldsteel.org)

Demir ve çelik ürünleri pek çok sektörde kullanılması nedeniyle uluslararası ticarete önemli rol almaktadır. Özellikle son 20 yılda inşaat, otomotiv, beyaz eşya sektörlerinin hızlı bir şekilde gelişme göstermesi demir ve çelik ürünleri ihracat ve ithalatında gelişmelere sebep olmuştur. Dünyada demir ve çelik ürünleri ihracat ve ithalat gelişimini izlemek amacıyla Şekil 2 düzenlenmiştir. Dünya demir ve çelik ürünleri ihracatı 2000'li yılların başında 110 milyar dolar civarında iken, 2008 yılında 500 milyar doları geçmiştir. 2001-2008 yılları arasında dünya demir ve çelik ürünleri ihracatı 3 kattan fazla bir artış göstermiştir. Aynı dönemde dünya demir ve çelik ürünleri ithalatı 122 milyar dolardan 550 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak 2008 yılından itibaren ABD'de başlayıp tüm ülkeleri etkisi altına alan küresel ekonomik kriz ile birlikte birçok sektörlerde olduğu gibi dünya demir ve çelik sektöründe de üretim gerilemiş, ihracat ve ithalatında önemli ölçüde düşüşler yaşanmıştır. 2009 yılında dünya demir ve çelik ürünleri ihracatı bir önceki yıla göre %46 oranında azalırken, ithalatı ise %47 oranında azalmıştır. Şekil 2 incelendiğinde 2009 yılında dünya demir ve çelik hem ihracat hem de ithalatında sert bir düşüş göze çarpmaktadır. İlerleyen yıllarda demir ve çelik ürünleri ticareti artış göstermiş olsa da son yıllarda Avrupa ve Orta Doğu pazarlarında yaşanan politik ve ekonomik istikrarsızlık, başta konut piyasası olmak üzere pek çok piyasalarda görülen dalgalanmalar nedeniyle demir ve çelik ürünleri ticareti kriz öncesindeki seviyesine ulaşamamıştır.

Küresel demir ve çelik ticareti 2019 yılında 371 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak 2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını nedeniyle küresel demir ve çelik ticareti önemli düzeyde gerilemiştir. Salgının etkisi ile birlikte küresel talep daralmış, tedarik zincirinde aksama ve kopuşlar yaşanmıştır. Bunun sonucunda küresel dış ticaret ciddi hasarlar almıştır. Özellikle Avrupa ülkeleri ve ABD'de ciddi talep daralması yaşanmıştır. Bununla birlikte 2020 yılının son çeyreğinden itibaren demir ve çelik satışları başta Çin olmak üzere pek çok ülkede yavaş da olsa yükseldiği gözlemlenmektedir. Pandemi nedeniyle önemli düzeyde daralan dünya demir ve çelik ticaretinin 2021 yılı genelinde bir önceki yıla göre daha olumlu bir performans sergilemesi beklenmektedir.

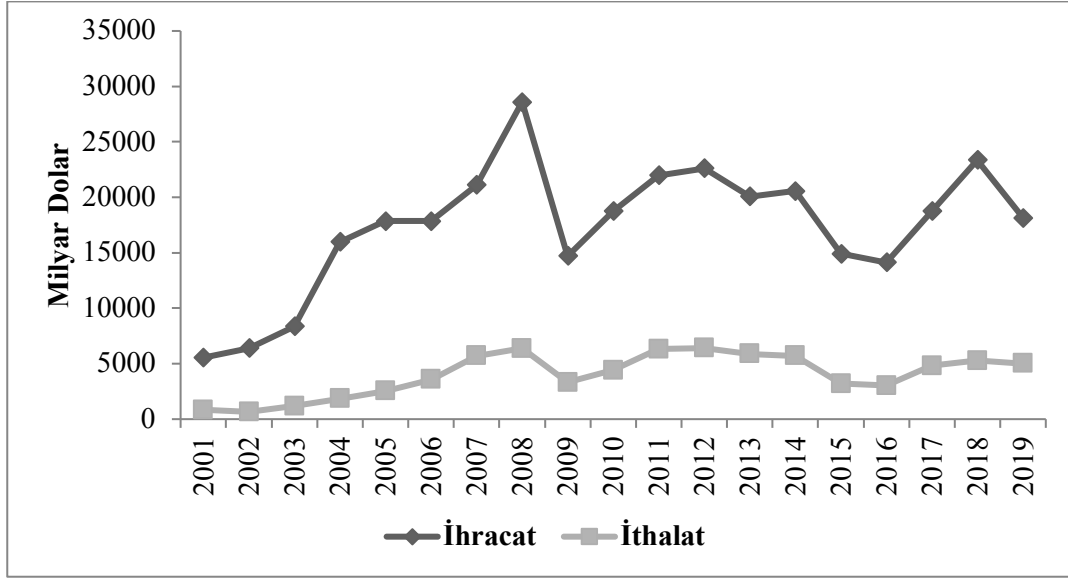
Şekil 2: Dünya demir ve çelik ürünleri ihracat ve ithalatı (www.intracen.org)

4. RUSYA DEMİR VE ÇELİK SEKTÖRÜNDE DIŞ TİCARET

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Rusya ekonomisi merkezi planlama sisteminden piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmiştir. Hayata geçirilen yeni reformlar ile ekonomide özelleştirmeye ve dış ticarete liberalleşmeye daha çok önem verilmiştir. Zengin doğal kaynakları ile birlikte ağır sanayi potansiyeline sahip olan Rusya'nın ihracat ürün sepeti daha çok ağır sanayi ve hammaddeye dayalı ürünlerden oluşmaktadır. Özellikle petrol, doğal gaz, demir ve çelik, kömür ihracatta önemli yer tutmaktadır. Dolayısıyla Rusya söz konusu ürünlerin ihracatında büyük avantaja sahiptir (Marnev ve ark., 2013).

Rusya ekonomisinin ve ihracatının önemli kalemlerinden biri de demir ve çelik sektörüdür. Demir ve çelik sektörü üretim, istihdam ve ihracat potansiyeli ile Rusya ekonomisinde önemli yere sahiptir. Demir ve çelik sektörü bir yandan pek çok sanayi dallarına hammadde temin etmekte, diğer yandan üretim aşamasında nüfusun belli bir bölümüne istihdam sağlamaktadır. Bu nedenle demir ve çelik sektörü ülkenin en önde gelen lokomotif sektörlerinden birisidir. 2019 yılında Rusya'nın demir ve çelik üretimi 71,9 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında pandemi nedeniyle Rusya'nın demir ve çelik üretimi bir önceki yıla kıyasla %0,41 oranında azalarak 71,6 milyon ton olmuştur. Buna rağmen Rusya dünya demir ve çelik ürünleri üretimi yönünden %3,8'lik payla dünyada 5. sırada yer almaktadır.

Rusya'nın dış ticaretinde demir ve çelik sektörünün önemi büyüktür. 2019 yılında demir ve çelik ürünleri ihracatı 18 milyar doları geçmiş ve ülkenin toplam ihracatı içerisindeki payı %4,3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yılda ithalat ise 5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2000'li yıllardan itibaren Rusya'nın demir ve çelik ürünleri ihracatında önemli oranda gelişme kaydedilmiştir. 2000'li yılların başında 5 milyar dolar seviyesinde olan ihracat 2005 yılında 17 milyar dolara ve 2008 yılında ise 28 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Şekil 3 incelendiğinde Rusya'nın demir ve çelik ürünleri ihracatının 2001-2008 yılları arasında istikrarlı bir trend sergilediği gözlemlenmektedir. Ancak 2008 yılından itibaren tüm dünyayı saran küresel ekonomik kriz diğer sektörler ile birlikte demir ve çelik sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Buna bağlı olarak demir ve çelik ürünleri ihracatı 2009 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %50 oranında azalmıştır. İzleyen yıllarda ihracatın tekrar yükselişe geçmesine rağmen dalgalı bir trend göze çarpmaktadır. Ülkenin demir ve çelik ithalatı incelendiğinde ele alınan dönemde 5 milyar dolar seviyesinde seyrettiği görülmektedir. Günümüzde Rusya pek çok ülkeye demir ve çelik ihraç etmektedir. En çok demir ve çelik ürünleri ihraç edilen ülkeler arasında Türkiye (%12,7), Çin (%8,3), Beyaz Rusya (%7,1), Kazakistan (%5,6), Belçika (%5,5) ABD (5,4) ilk sıralarda yer almaktadır.

Şekil 3: Rusya'nın demir ve çelik ürünleri dış ticaretinin gelişim seyri (www.intracen.org)

5. RUSYA DEMİR VE ÇELİK SEKTÖRÜNÜN REKABET GÜCÜ

Bu bölümde Rusya'nın demir ve çelik sektöründeki rekabet gücü AKÜ ve ASKÜ indeksleri yardımıyla ölçülmüştür. Analiz sonuçları tablolar halinde sunulmuş ve her indeks kendine ait referans aralıkları esas alınarak değerlendirilmiştir. Rusya'nın demir ve çelik sektörüne ait rekabet gücü indeks değerleri Tablo 2 ve Tablo 3 seçilmiş ülkeler ile karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde Rusya'nın ilgili sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir (AKÜ>1). 2000'li yılların başında AKÜ indeks değerinin nispeten yüksek olduğu görülürken, ilerleyen yıllarda indeks değerinin zamanla azaldığı görülmektedir. Özellikle 2007 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz sonrasında Rusya'nın demir ve çelik ihracatı önemli ölçüde azalmıştır. Ayrıca son yıllarda Avrupa pazarında yaşanan ekonomik durgunluk sonucu sektörün ihracat hacmi bir hayli azalmıştır. Bunlara ilaveten Rusya Ukrayna'nın Kırım Yarımadasını ilhak etmesiyle birlikte başta ABD olmak üzere bazı batılı ülkeler ile yaşanan siyasi gerginlikler ülkenin demir ve çelik ihracatının önemli düzeyde gerilemesine neden olmuştur. Bununla birlikte yıllar itibariyle incelendiğinde Rusya'nın AKÜ indeks değerinin inişli çıkışlı değişimler gösterse de ele alınan dönem boyunca AKÜ katsayısının 1 değerinin üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum Rusya'nın ilgili sektörde rekabet gücünü hiç kaybetmediğini göstermektedir.

Tablo 2 incelendiğinde demir ve çelik sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkeler sırasıyla Japonya ve Güney Kore'dir. Ele alınan dönemde Japonya ile Güney Kore'nin demir ve çelik ihracatındaki rekabet güçlerini önemli derecede artırdığı görülmektedir. Çin, Almanya ve ABD'nin ise ilgili sektörde rekabet dezavantajına sahip olduğu görülmektedir. Hesaplanan AKÜ indeks değerlerine göre Rusya'nın ele alınan sektörde diğer ülkelere kıyasla karşılaştırmalı olarak açık üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Rekabet Gücü-AKÜ Değerleri

Yıllar	Rusya	Çin	Japonya	Almanya	G. Kore	ABD
2001	3,03	0,46	1,51	1,05	1,85	0,37
2002	3,09	0,36	1,63	0,98	1,60	0,37
2003	2,88	0,36	1,53	0,88	1,69	0,42
2004	3,20	0,70	1,36	0,82	1,51	0,40
2005	2,71	0,72	1,50	0,88	1,65	0,46
2006	2,15	0,94	1,46	0,92	1,56	0,44
2007	1,95	1,07	1,37	0,87	1,44	0,48
2008	1,88	1,15	1,54	0,85	1,55	0,56
2009	2,17	0,50	2,17	0,91	1,89	0,65
2010	1,84	0,71	1,97	0,91	1,82	0,60
2011	1,61	0,80	1,95	0,91	1,89	0,65
2012	1,86	0,78	2,14	0,96	2,00	0,64
2013	1,81	0,83	2,35	0,96	1,90	0,59
2014	1,89	1,08	2,21	0,89	1,91	0,52
2015	2,24	1,08	2,21	0,88	1,92	0,49
2016	2,61	1,08	2,01	0,85	1,99	0,47
2017	2,48	0,89	1,89	0,86	1,83	0,49
2018	2,38	0,86	1,85	0,85	1,87	0,45
2019	2,16	0,80	1,87	0,87	2,15	0,44

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır

Tablo 3’de ASKÜ indeks değerleri gösterilmiştir. Hesaplanan ASKÜ indeks değerleri de AKÜ indeks değerleri ile uyumluluk göstermektedir. Yani ASKÜ indeks değerlerine göre Rusya, Japonya ve Güney Kore demir ve çelik sektöründe rekabet gücüne sahiptir. Söz konusu ülkelerin demir ve çelik sektörüne ait ASKÜ indeks değerleri pozitif değer almıştır. Buna karşın Çin, Almanya ve ABD ise rekabet dezavantajına sahiptir. En yüksek indeks değerine sahip ülke Rusya iken, bunu sırasıyla Güney Kore ve Japonya takip etmektedir.

Analiz sonuçları incelendiğinde her iki indeks değerleri Rusya’nın demir ve çelik sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Rusya ele alınan ülkeler arasında en yüksek rekabet gücüne sahip ülkedir. Bununla birlikte, son yıllarda Rusya’nın rekabet gücünde önemli düşüşler göze çarpmaktadır. Analiz sonuçları demir ve çelik sektörüne yönelik gerekli önlemlerin biran önce hayata geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Uzun dönemde sektörün rekabet gücünün artırılması için ihracata yönelik üretim teşvik edilmelidir. Nitekim ülkenin rekabet gücünün artması sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanmasına önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca ihracatta alternatif pazarlara yönelik ihracat desteklenmelidir. Özellikle Uzak Doğu, Ortadoğu, Güney Amerika ve Afrika ülkelerine yönelik ihracat artırılmalıdır. Böylece Rusya’nın demir ve çelik sektörünün ihracat performansı bir adım ileriye taşınmış olacaktır.

Tablo 3: Rekabet Gücü: ASKÜ Değerleri

Yıllar	Rusya	Çin	Japonya	Almanya	G. Kore	ABD
2001	0,50	-0,37	0,20	0,03	0,30	-0,46
2002	0,51	-0,47	0,24	-0,01	0,23	-0,46
2003	0,48	-0,47	0,21	-0,06	0,26	-0,41
2004	0,52	-0,17	0,15	-0,10	0,20	-0,43
2005	0,46	-0,16	0,20	-0,06	0,24	-0,37
2006	0,37	-0,03	0,19	-0,04	0,22	-0,39
2007	0,32	0,03	0,16	-0,07	0,18	-0,35
2008	0,30	0,07	0,21	-0,08	0,22	-0,28
2009	0,37	-0,34	0,37	-0,05	0,31	-0,21
2010	0,30	-0,17	0,33	-0,05	0,29	-0,25
2011	0,24	-0,11	0,32	-0,04	0,31	-0,21
2012	0,30	-0,12	0,36	-0,02	0,33	-0,22
2013	0,29	-0,09	0,40	-0,02	0,31	-0,25
2014	0,31	0,04	0,38	-0,06	0,31	-0,31
2015	0,38	0,04	0,38	-0,07	0,32	-0,35
2016	0,45	0,04	0,33	-0,08	0,33	-0,36
2017	0,42	-0,06	0,31	-0,08	0,29	-0,34
2018	0,41	-0,08	0,30	-0,08	0,30	-0,38
2019	0,37	-0,11	0,30	-0,07	0,36	-0,39

Kaynak: Intracen verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır

SONUÇ

Demir ve çelik sektörü Rusya’da petrol dışı sektörler arasında en önemli sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son yıllarda yapılan yatırımlar demir ve çelik sektörünün gelişmesine katkı sağlamış ve sektör petrol dışı ihracatın kayda değer kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle demir ve çelik sektörünün rekabet gücünün değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Araştırmada bilimsel çalışmalarda geniş kullanım alanı bulan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Açıklanmış Simetrik Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi yardımı ile Rusya’nın demir ve çelik sektöründeki karşılaştırmalı üstünlüğü seçilmiş ülkeler ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 2001-2019 yıllarını için yapılan hesaplamada Armonize mal tanım ve sınıflandırma sisteminde yer alan demir ve çelik ürün grubuna ait ihracat verileri kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre Rusya demir ve çelik ürünleri ihracatında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar da literatürde yer alan diğer çalışma sonuçlarını destekler niteliktedir. AKÜ ve ASKÜ indeks sonuçlarına göre Rusya diğer ülkelere kıyasla daha güçlü karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Analiz sonucunda dikkat çeken önemli husus Rusya’nın demir ve çelik ihracatında sahip olduğu karşılaştırmalı üstünlüğünün son dönemlerde dalgalı bir trend göstermiş olmasıdır. Demir ve çelik ürünlerinin küresel ticareti incelendiğinde ticaretin daha çok AB ülkeleri ile Uzak Doğu Asya ülkeleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Öte yandan Rusya demir ve çelik ürünleri ihracatındaki performansını sürdürmektedir. Gelişmiş üretim teknolojileri ve kalite yönetimi uygulamaları ile üreticiler küresel çapta rekabet edebilir seviyeye gelmektedir. Ancak, marka gücünün sınırlı olması, hammadde ve enerji fiyatlarındaki artışlar sektörün rekabetçiliğini olumsuz yönde etkileyen önemli faktörlerdir. Pandemi nedeniyle küresel talepte ciddi bir yavaşlamanın yaşandığı günümüzde rekabet gücünün artırılması için uluslararası standartlara uygun ürünlerin üretilmesi ve iyi fiyattan piyasaya sunulması çok önem arz etmektedir. Önümüzdeki dönemlerde başta konut, otomotiv ve beyaz eşya sektörleri olmak üzere pek çok sektörde küresel talebin yukarı yönde seyredeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla sektörde faaliyet gösteren işletmelerin modernizasyon ve ek kapasite yatırımlarına yönelik çalışmaların desteklenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu doğrultuda devlet ve özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi demir ve çelik sektörünün rekabet üstünlüğünün sürdürülmesine olumlu katkı yapacaktır.

KAYNAKÇA

- Anonim. (2020). World Steel in Figures, World Steel Association, Belgium.
- Bashimov, G. (2015). Rusya Orman Ürünleri Sanayisinin İhracat Yapısı ve Rekabet Gücü, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 125-134.
- Çeştepe, H. ve Tunçel, A. (2018). Türkiye Demir Çelik Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Analizi, Turkish Studies, 13 (15), 113-129.
- Garanina, O. (2008). What beyond oil and gas? Russian Trade Specialisation in Manufactures. BOFIT Discussion Papers 23, Helsinki.
- Ishchukova, N. ve Smutka, L. (2013). Comparative Advantage: Products Mapping of the Russian Agricultural Exports, Agris on-line Papers in Economics and Informatics, 5 (3), 13-24.
- Jagdambe, S. (2016). Analysis of Export Competitiveness of Indian Agricultural Products with ASEAN Countries. ISEC Working Paper No: 356, Bangalore.
- Kolosok, V.M. ve Trusova, Ya.S. (2015). A Methodical Approach to the Calculation of the Market Competitiveness Index of Metallurgical Products of Integrated Enterprises, Economics of Ukraine, 1 (630), 60-69.
- Lall, S. (2001). Competitiveness Indices and Developing Countries: An Economic Evaluation of the Global Competitiveness Report, World Development, 29 (9), 1501-1525.
- Laursen, K. (1998). Revealed Comparative Advantage and The Alternatives as Measures of International Specialization. Danish Research Unit for Industrial Dynamics (DRUID) Working Paper No: 98-30.
- Marnev, O.S., Aydarsyan, N.V., Naberejneva, E.P. ve Savin, I.V. (2013). Determining the Main Diversifications of the Industrial Structure of Russian Export Under the Conditions of Foreign Trade Liberalization Based on the Assessment of the Revealed and Potential Comparative Advantages, Journal of Applied Economic Research, 5, 90-102.
- Masteikiene, R. ve Šliburyte, L. (2010). Impacts of Globalization on Baltic States Exports Competitiveness, 6th International Scientific Conference, May 13-14, Vilnius.

- Özden, A., Seheri, Ö. ve Ersan, Ö. (2020). Demir çelik sektörü, A&T Bank.
- Pervej, M. ve Anjum, N. (2017). Evaluating Indian Steel Industry's Trade Competitiveness Based on RCA Index, IRA-International Journal of Management & Social Sciences, 7 (3), 445-452.
- Razumnova, L.L. ve Prusova, S.B. (2009). Competitiveness of Russia on World Merchandise Market and Regional Market of the BRIC Countries, Audit and Financial Analysis, 6, 1-6.
- Savin, I. ve Winker, P. (2009). Forecasting Russian Foreign Trade Comparative Advantages in the Context of a Potential WTO Accession, Central European Journal of Economic Modelling and Econometrics, 1, 111-138.
- Shahzad, K. (2015). An RCA Analysis of Textiles and Clothing in Pakistan, India and Bangladesh, The Lahore Journal of Economics, 20 (1), 157-168.
- Worldsteel. (2021). Worldsteel in Figures, www.worldsteel.org